

Tudományos ülészak a Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulóján

A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulójára rendezett országos ünnepek és megemlékezések sorába illeszkedett az 1959. március 16—21. között lezajlott tudományos ülészak is, amelyet a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Párttörténeti Intézete, a Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete, a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum, valamint a Magyar Történelmi Társulat rendezett. A történészek megemlékezését a nemzetköziség eszméje hatotta át, amit az a tény is illusztrál, hogy — a vendéglátókon kívül — az ülészakon kilenc ország tizenkilenc történésze vett részt. Külföldi vendégeink között voltak a Szovjetunióból *N. I. Satagin professzor*, a moszkvai Marxizmus—Leninizmus Intézet helyettes vezetője, *L. N. Nyezsinszkij kandidátus*, a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa, *G. I. Turjanyica*, a Szovjetunió Kommunista Pártja Kárpáton-túli területi bizottsága pártiskolai és pártfőiskolai osztályának vezetője; Kínából *Czjang Csun-fan*, a Marx—Engels—Lenin—Sztálin műveit fordító iroda helyettes vezetője; Ausztriából *Anna Hornik*, az Osztrák Kommunista Párt történeti bizottságának küldötte; Bulgáriából *Stella Dimitrova Miteva*, a Bolgár Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa, *Niko Todorov Nikov*, a Bolgár Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa; Csehszlovákiából *František Pór*, a Csehszlovák Párttörténeti Intézet helyettes igazgatója, *dr. Martin Vietor*, a bratislavai Komenský egyetem jogtudományi karának docense, *Michal Dzvonic*, a bratislavai Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa; Franciaországból *Paulette Charbonnel* egyetemi tanár, a Francia Kommunista Párt történeti bizottságának küldötte; Lengyelországból *Henryk Malinowski*, a Lengyel Párttörténeti Intézet tudományos munkatársa, *Aleksander Zatorski*, a Dzerzsinszkij Katonai-Politikai Akadémia munkásmozgalomtörténeti tanszékének vezetője; a Német Demokratikus Köztársaságból *dr. Johannes Zelt*, *dr. Helmuth Kolbe*, a berlini Társadalomtudományi Akadémia docensei és *Walter Klawns*, a berlini Marxizmus—Leninizmus Intézet tudományos munkatársa; Romániából *Nikolas Goldberger*, a Román Párttörténeti Intézet helyettes igazgatója, *dr. Victor Cheresesiu*, a Román Tudományos Akadémia kolozsvári Történettudományi Intézetének helyettes vezetője, *Gheorghe Unc*, a bukaresti Ștefan-Gheorghe pártfőiskola előadója.

1959. március 16-án délelőtt 9 órakor a Magyar Tudományos Akadémia dísztermében kezdődött az ülészak. A megnyitón jelen voltak a párt és kormány képviselői, tudományos és közéletünk számos kiemelkedő tagja,

a hazánkban tartózkodó diplomáciai testületek képviselői, a Tanácsköztársaság egykori harcosai, történészek és érdeklődők.

Molnár Erik akadémikus, az MTA Történettudományi Intézete igazgatójának elnöki megnyitója után a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága és a Magyar Tudományos Akadémia elnöksége nevében *Fogarasi Béla*, a Magyar Tudományos Akadémia alelnöke üdvözölte az ülészak résztvevőit, hangsúlyozva annak tudományos és politikai jelentőségét. Ezután *Nemes Dezső*, a MSzMP Politikai Bizottságának póttagja, az Akadémia levelezőtagja tartotta meg előadását „*A Magyar Tanácsköztársaság történelmi jelentőségéről*”. Bevezetőben vázolta az első magyar munkásállam létrejöttének történelmi feltételeit és körülményeit, hangsúlyozva a Nagy Októberi Szocialista Forradalom mély hatását, majd a Tanácsköztársaság nagy, nemzetközi visszhangjával foglalkozott. Előadása a továbbiakban három nagy kérdés köré koncentrálódott: a Tanácsköztársaság jelentősége a magyar nép történetében, leveretésének körülményei s a Tanácsköztársaság néhány tanulsága. Hangsúlyozta, hogy a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltásával történelmünkben először került hatalomra a dolgozó nép, hogy a munkáshatalom mind a nemzeti függetlenség, mind a belső társadalmi haladás tekintetében történelmünk legnagyobb hagyományaihoz kapcsolódott. Részletesen foglalkozott a munkáshatalom intézkedéseivel, köztük azokkal, amelyek felszámolták az egykori uralkodó osztályok gazdasági hatalmát. Rámutatott arra, hogy a földkérdést hibásan oldották meg, ugyanakkor ismertette azt az eddig kevésbé méltatott intézkedést, amely lehetővé tett bizonyos földosztást is. Ez és a hasonló tények azt mutatják, hogy megvolt a lehetősége az e téren elkövetett hiba korrigálásának.

Részletesen foglalkozott a Tanácsköztársaság ellen szervezett intervenció megindulásával, s az ennek nyomán nagyobb mértékben megindult belső ellenforradalmi szervezkedésekkel is. Ugyanakkor tényekkel illusztrálta, hogy pl. a jugoszláv hadsereg katonái között milyen nagy hatása volt a Tanácsköztársaságnak, hogy ezek az egységek nem vettek részt az intervencióban.

A május 1-i válság tárgyalása során részletesen ismertette a szociáldemokraták különböző álláspontját, s Kunfinak és Weltnernek az ún. átmeneti kormány alakítására vonatkozó javaslatát. Elmondotta, hogyan sikerült a Vörös Hadseregnek — a nemzetközi proletariátus támogatásával — szembe szállnia a csehszlovák intervenciósi csapatokkal, hogyan kísérelte meg a magyar ellenforradalom megakasztani a dicsőséges észak-hadjáratot, amelynek során létrejött a Szlovák Tanácsköztársaság is. Megállapította, hogy a Magyar Tanácsköztársaság magyar nemzeti forradalmi honvédő háborút folytatott, amely egyszersmind nemzetközi osztályháború is volt. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az a tény, hogy a Vörös Hadseregben cseh, szlovák, román, szerb, osztrák, orosz stb. katonák is harcoltak. Ezzel kapcsolatban tért rá a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikájára, amelyet az internacionalizmus szelleme hatott át.

Az antant, a nemzetközi ellenforradalom — mint mondotta — a Tanácsköztársaság leverésére minden eszközt felhasználta: a fegyveres beavatkozást, a belső ellenforradalmat, a diplomáciai manővereket, és sikerült is célt érnie.

Befejezésül a Tanácsköztársaság tanulságait elemezve kiemelte a forradalom békés győzelmét, a szociáldemokrata és kommunista pártok egyesüléséből levonható következtetéseket, s végül a paraszt-kérdéssel foglalkozott.

Nemes Dezső összefoglaló föelőadásához kapcsolódtak a további magyar és külföldi előadások, amelyek a Tanácsköztársaság belső történetének, illetve nemzetközi visszhangjának egyes mozzanatait világították meg.

Az ülésszak első napján tartotta meg előadását *František Pór* „*A csehszlovák jobboldali szociáldemokraták áruló szerepe a csehszlovák burzsoá hadseregnek a Magyar Tanácsköztársaság elleni intervenciója idején*” címmel. Bevezetőben igen érdekesen elemezte azt a sajátos helyzetet, amely a cseh országrészekről eltérően Szlovákiában kialakult 1919 tavaszára. Foglalkozott azzal a harccal, amelyet a munkásmozgalmon belül folytattak a jobboldali, a kormányserveket támogató vezetéssel szemben. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a csehszlovák kormányservek, a burzsoá sajtó — a jobboldali szociáldemokrata lapok támogatásával — rágalomhadjáratot indítottak a magyar munkásállam ellen, s ez az intervenció megindulása után csak fokozódott. A Forradalmi Kormányzótanácsot — idézte az előadó — „a magyar imperializmus álcázott kormányának” nevezték. Amikor a Vörös Hadsereg ellentámadásba ment át, és a csehszlovák burzsoázia csapatait visszaszorította, mozgósították a Sokol-egyesület tagjait, s általános támogatást indítottak a forradalmi munkásmozgalom harcosai ellen. Ugyanakkor — mondotta — „a szlovák dolgozó nép örömmel fogadta az előretörő magyar vörös hadsereget”. Hangoztatta, hogy a Szlovák Tanácsköztársaság a szlovákiai forradalmi munkásmozgalomból nőtt ki a Magyar Tanácsköztársaság támogatásával. Rámutatott arra, hogy az 1921-ben megalakult Csehszlovák Kommunista Párt kezdettől fogva elismerte a Tanácsköztársaság igen pozitív hatását a szlovákiai munkásmozgalomra, elismerte annak nemzetközi jelentőségét.

Ezt követően *Anna Hornik* szólalt fel „*A Magyar Tanácsköztársaság és Ausztria*” címmel. Elmondotta, hogy 1919 tavaszán Ausztriában is megvoltak a feltételei a tanácsuralom létrehozásának, hogy az osztrák szociáldemokrácia milyen ravasz politikával igyekezett leszerelni a forradalmi tömegmozgalmat. Rámutatott arra, hogy a fiatal Osztrák Kommunista Párt mindent megtett annak érdekében, hogy „Ausztriát mint harcostársat Tanácsmagyarország oldalára állítsa”. Osztrák önkéntesek harcoltak Leo Rothziegel vezetésével a magyar Vörös Hadseregben, s a párt szembeszállt minden rágalommal, amit a magyar munkáshatalomra szórtak. Igen érdekes és tanulságos volt, ahogyan kimutatta a magyar proletárdiktatúra hatását a németausztriai szociálpolitikai törvényhozásra, aminek nyomán számos munkásvédelmi törvény született meg. Az osztrák hivatalos körök ugyanakkor támogatást nyújtottak a magyar ellenforradalom Bécsben és egyébütt szervezkedő erőinek, s ezzel hozzájárultak a Tanácsköztársaság leveréséhez. 1919 augusztusától kezdve azonban, ennek ellenére, az osztrák kormány és a Peidl-kormány megegyezése alapján, menedékjogot kaptak a fehérterror elől menekülő magyar forradalmárok. Megsegítésükben maga az előadó is résztvett. Lelkesen támogatták az osztrák munkások a Horthy-rendszer ellen szervezett nemzetközi bojkottot is.

Majd *Aleksander Zatorski* olvasta fel „*A Magyar Tanácsköztársaság létrejöttének és tevékenységének visszhangja lengyel földön*” c. előadását. Ez a visszhang már március végén a dąbrowai szénmedencében olyan sztrájkmozgalomban nyilvánult meg, amelyben 40 000 bányász vett részt. A sztrájkok, tüntetések egymást érték, később is a magyar példa lelkesítette a lengyel munkásokat, amikor tanácsaik elismertetéséért harcoltak. Varsóban, Lublin-

ban és a nagyobb városokban gyűléseken fejezték ki rokonszenvüket a Magyar Tanácsköztársaság iránt. A Lengyelországi Kommunista Munkáspárt röpiratokat adott ki „Proletárdiktatúra Magyarországon” és „Ma hozzátok szól a magyar és bajor forradalom” címmel. A kommunisták tiltakoztak az ellen, hogy a lengyel hatóságok menedékjogot adtak a menekült magyar nagybirtokosoknak, ellenforradalmároknak. A lengyel munkások elítélték a Szovjet-Oroszország és Tanács-Magyarország ellen folytatott intervenciós háborút. A sztrájkok, tüntetések és egyéb rokonszenv-megnyilatkozások egész sorának ismertetése mellett az előadó elmondotta, hogy a Vörös Hadsereg nemzetközi ezredében lengyel zászlóalj is harcolt a Tanácsköztársaság védelméért.

*Hikádé Aladár*nak „*A budapesti Forradalmi Fővényszék tevékenységéről*” tartott visszaemlékezése zárta le az ülészak első napját. Elmondotta, hogy 1905 óta vesz részt a munkásmozgalomban, s a Tanácsköztársaság idején a budapesti Forradalmi Törvényszék vádbiztosa, majd elnöke volt. Feladatuk az volt, hogy szigorúan őrködjenek a munkáshatalom belső rendjén, hogy megbüntessék az ellenforradalmárokat, a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek megszegőit. Együtt dolgozott Korvin Ottóval, Sallai Imrével, Szamuely Tiborral. Felelevenítve munkájuk egyes epizódjait, hangoztatta, hogy mindig a proletárdiktatúra iránti hűség irányította tevékenységüket.

Március 17-én az első előadást *N. I. Satagin* tartotta „*V. I. Lenin a magyar proletárforradalom tapasztalatainak történelmi jelentőségéről*”. Előadása megkezdése előtt néhány, a magyar munkásmozgalom történetére nézve igen fontos dokumentumot adott át a magyar történészeknek. Majd hangsúlyozta, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom igen nagy hatást gyakorolt a nemzetközi munkásmozgalomra, s így a magyar munkásság harcaira is. A Tanácsköztársaság kikiáltásának előzményeit áttekintve, részletesen foglalkozott a párt szerepével. Idézte és elemezte Leninnek ide vonatkozó írásait, beszédeit. Kiemelte annak a nemzetközileg is fontos tanulságnak jelentőségét, amelyet e téren nyújtott a Magyar Tanácsköztársaság. Ismertette azt a harcot, amelyet a magyar kommunisták folytattak a jobboldali szociáldemokratákkal, s kitért a júniusban megtartott első pártkongresszusra is. A földkérdést a munkásosztály és parasztság politikai-harcai szövetségének szempontjából világította meg. Hangoztatta, hogy Szovjet-Oroszország és a Magyar Tanácsköztársaság szövetségesek voltak, kölcsönösen támogatták egymást. Magyar hadifoglyok (köztük Kun Béla, Münnich Ferenc) harcoltak az októberi forradalom végleges győzelméért, s orosz hadifoglyok álltak be a Magyar Vörös Hadseregbe, az intervenció megindulása után. Ezt a kapcsolatot szilárdította meg azután a két szocialista állam közötti szövetség, amely napjainkban ismét felvirágozott.

Szántó Rezső „*A Magyar Vörös Hadsereg nemzetközi alakulatai*”-ről beszélt. Az új, harcra képes Vörös Hadsereg akkor született meg — mondotta —, amikor a magyar munkásosztály felülkerekedett a májusi válságon, s a Forradalmi Kormányzótanács gyors és hathatós intézkedéseket hozott. Amikor a Vörös Hadsereg megkezdte ellentámadását, soraiban harcolt a nemzetközi ezred is. A Losonc környéki harcokban — mint elmondotta — kitüntették magukat azok a volt orosz hadifoglyok, akik Kablukov kapitány parancsnoksága alatt küzdöttek. Az osztrák önkéntesek már áprilisban a keleti fronton is helytálltak; további hősieles magatartásukat a korabeli tudósítók jelentései alapján mutatta be. A lengyel—magyar történelmi kapcsolatok, a

Tanácsköztársaság visszhangjának eredménye volt, hogy lengyelek is küzdöttek a Magyar Vörös Hadseregben.

Liptai Ervin, a Hadtörténelmi Levéltár és Múzeum munkatársa „*A Magyar Tanácsköztársaság katonai stratégiájának néhány kérdése*” címmel tartott előadást. Rámutatott arra, hogy a Tanácsköztársaság győzelmének idején, egészen az intervenció megindulásáig, annak alapján ítélték meg a Tanácsköztársaság helyzetét, hogy az európai forradalom győzelme, a szovjet és magyar hadseregek egyesülése a közeljövőben be fog következni. Ennek következtében kezdetben a hadseregszervezés nem kapott kellő súlyt. Így amikor megindult az intervenció, a Tanácsköztársaság helyzete rendkívül kritikussá vált. Ilyen körülmények között a burzsoá stratégia csak a kapituláció lehetett volna; a munkásállam azonban a további harcot vállalta; ezt azért tehette meg, mert támogatta az egész munkásosztály. Kimutatta, helyes stratégiai lépés volt annak elhatározása, hogy a Vörös Hadsereg az első csapást a csehszlovák intervenció csapatokra mérje. Hangsúlyozta, hogy a Tanácsköztársaság hadserege nehéz viszonyok között vívta ki sikereit. Foglalkozott azzal a bonyolult helyzettel is, amely a Clémenceau-jegyzékkel, az északi területek kiürítésével kapcsolatban előállott. Hangsúlyozta, hogy a Tanácsköztársaság leverésének legfőbb oka — figyelembe véve minden tényezőt — a kedvezőtlen nemzetközi helyzet volt. Ismételten rámutatott arra, hogy a Tanácsköztársaság Vörös Hadserege mind nemzeti, mind nemzetközi kötelességét teljesítette hősi harcain során.

Végül *dr. Martin Vietor* tartott előadást „*A Magyar Tanácsköztársaság segítsége a proletárdiktatúra megvalósításának kísérletéhez Csehszlovákiában*” címmel. A szlovákiai forradalmi mozgalom nagy ösztönzést kapott a magyarországi Tanácsköztársaságtól: népgyűléseken üdvözölték a magyar munkásokat, sok fiatal megtagadta a bevonulási parancs teljesítését. A kormány ennek hatására Szlovákia területére statáriumot rendelt el; betiltotta május 1-e megünneplését, megkezdte a munkásszervezetek felszámolását. Mégis, amikor megindult az intervenció támadás, Užhorodon, Lučenecen, Nové-Zámkyban és másutt katonai lázadások törtek ki; Komárnóban magyar és csehszlovák munkások szálltak szembe a burzsoá kormány csapataival; Dobšina környékén és egyebütt partizánmozgalom bontakozott ki. Résztelenen foglalkozott azokkal a tényezőkkel, köztük a Tanácsköztársaság segítségével, amelyek lehetővé tették a Szlovák Tanácsköztársaság létrejöttét. Sokszínű anyag alapján mutatta be, hogy a Vörös Hadsereg előnyomulásával együtt a szlovákiai munkástanácsok kezébe került a tényleges hatalom. Nagygyűléseken fejezték ki azt az akaratukat, hogy követni kell az orosz és magyar proletariátus példáját és a Csehszlovák Köztársaságban is meg kell valósítani a proletárdiktatúrát. Az adott helyzetben „Szlovákia proletariátusának nemcsak joga, de kötelessége is volt kibasználni az alkalmat” — hangoztatta. Rámutatott arra, hogy rövid fennállása ellenére a Szlovák Tanácsköztársaság éreztette hatását a szlovákiai munkásmozgalom későbbi fejlődésében is.

A március 18-i ülésen az előadások megkezdése előtt ismertették a hallgatósággal *Franco Ferrinek*, az olaszországi Gramsci Intézet tudományos munkatársának táviratát, aki nem vehetett részt az ülésszakon, mert az olasz hatóságok megtagadták tőle a kiutazási engedélyt. Ezt követően az első előadást *Czjang Csun-fan* tartotta „*A magyar proletárforradalom kínai visszhangjáról*”. Rámutatva arra, milyen rendkívül nagy hatást gyakorolt

a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a nemzetközi munkásmozgalomra, különösen Európára, méltatta a Magyar Tanácsköztársaság jelentőségét. A „Mzicszon pinluny” (Heti Szemle) és „Csen-bao” c. lapokból idézve elmondotta, hogy már április elején részletes beszámolókat közöltek a Tanácsköztársaság kikiáltásáról, a Forradalmi Kormányzótanács intézkedéseiről. Júniusban a „Csen-bao” c. lap hosszabb cikkeken adott összefoglaló tájékoztatást „Vörös forradalom Magyarországon” címmel. „Ez idő szerint nehéz előre látni — idézte —, vajon Kun Béla politikáját siker koronázza-e. Mégsem titkolható az a tény, hogy a vörös forradalom hatása a földgolyó minden részére kiterjedt.” Mao-Ce-tung cikket írt „A népek nagy összefogása” címen, s ebben foglalkozott a Magyar Tanácsköztársasággal is. E cikket részletesen ismertetve, rámutatott arra, hogy Mao-Ce-tung az 1919. május 4-i nagy kínai imperialista-ellenes megmozdulás tényezői között fontos helyen említette azt a forradalmi hatást, amelyet a Magyar Tanácsköztársaság gyakorolt a kínai munkásmozgalomra. A sanghaji lapokban teljes terjedelemben megjelent a szovjet-orosz, valamint a Német Köztársaság és a Magyar Tanácsköztársaság alkotmánya. Ezeket nagy érdeklődéssel olvasták, s egyes pontjaiknak fontosságát külön is kiemelték.

Dr. Johannes Zelt előadása „*A német kommunisták szolidaritása a Magyar Tanácsköztársasággal*” címmel hangzott el. Egész Németországban, de különösen Bajorországban, Münchenben rendkívül lelkesen fogadták a tömegek a Magyar Tanácsköztársaságot. A hivatalos szervek és a jobboldali szociáldemokraták uszításaival szemben a kommunisták következetesen törekedtek a magyarországi valóság bemutatására. A Kommunisták Párt sajtószerkesztője (Der Kommunist) például 1919 április elején részletes ismertetést közölt a magyar proletárforradalomról. Teljes terjedelmében ismertette Kun Bélának egy eddig ismeretlen, április 7-én kelt táviratát, amelyet a Németország Kommunisták Pártja észak-nyugati kerületének lapjához intézett. Ebben Kun Béla összevetette a magyar és német viszonyokat, s a német munkásokat a forradalom győzelemrejuttatására lelkesítette. Értékes adatokkal mutatta be, hogyan segítette az Ebért—Scheidemann kormány a Tanácsköztársaság ellen szervezett blokádot. Az „El a kezekkel Szovjet-Oroszországtól” mozgalom mellett kibontakozott az „El a kezekkel a Magyar Tanácsköztársaságtól” mozgalom, amelynek során több, az intervenció csapataknak szánt muníció-szállítmányt megakasztottak.

A német munkások tiltakoztak a fehérterror ellen és segítséget nyújtottak az üldözött magyar forradalmároknak.

Ezt követően hangzott el dr. Helmuth Kolbe „*A Kommunisták Németországi Pártjának állásfoglalása a Magyar Tanácsköztársaság mellett*” c. előadása. A Magyar Tanácsköztársaság akkor jött létre, amikor Németországban véres harcok folytak a novemberi forradalom vívmányainak megvédéséért, amikor a német kommunistákkal szemben a legbrutálisabb terrort alkalmazták. Ilyen körülmények között ösztönző volt a magyar proletariátus tevékenysége. Idézte erre vonatkozóan Clara Zetkin egyik cikkét, mely többek között megállapította: „A magyarországi proletariátus győzelme tüzes nyelven szól a világ bérabszolgáihoz.” Míg a Szociáldemokrata Párt és a Független Szocialista Párt azt hirdette, hogy „Oroszország és Magyarország nem a szocialista fejlődés példaképei és úttörői”, addig a kommunisták és lapjuk, a Rote Fahne, síkraszálltak e rágalmak ellen. A kommunisták kezdeményezésére Berlinben a munkanélküliek birodalmi gyűlést tartottak

április elején. A gyűlés táviratban üdvözölte a Magyar Tanácsköztársaságot: „A kongresszus azonosítja magát az egész forradalmi proletariátussal, elfogadja a tanácsdiktatúrát és igéri, hogy Németországban is egyengeti a megmentő világforradalom útját.” Amikor a Tanácsköztársaság elbukott, a kommunista lapok méltatták jelentőségét, erőfeszítéseinek nagyságát és felhívták a német munkásságot az üldözött forradalmárok támogatására.

Pamlényi Ervin az MTA Történettudományi Intézetének tudományos munkatársa „*A Magyar Tanácsköztársaság kultúrpolitikájáról*” beszélt. Bevezetőben hangsúlyozta, hogy az új kultúrpolitika megalapozását és kibontakozását az tette lehetővé, hogy a gazdasági és politikai hatalom a proletariátus kezébe ment át. Mindaz, amit a Tanácsköztársaság a kultúra, a közművelődés területén tett, „hosszú emberöltők céltudatos munkájának is becsületére vált volna” — mondotta. A közoktatás korábbi helyzetét bemutatva, foglalkozott az egyház és állam szétválasztásának jelentőségével, a nyolc osztályos, egységes és kötelező népoktatás megszervezésének, valamint a „játék-iskolák”, szakmunkásképző iskolák stb. kérdéseivel. A Tanácsköztársaság kultúrpolitikájának sokoldalúságát, humanizmusát, rendkívüli igényességét tükrözték a könyvkiadásról, színházi életről, a marxizmus—leninizmus népszerűsítéséről, az írók támogatásáról elmondottak. A Szellemi Termékek Országos Tanácsa többek között Tolsztoj, Gorkij, Gogoly, Ibsen, Shaw műveinek kiadásán fáradozott. Rávilágított azokra a tényezőkre is, amelyek nehezítették a kulturális élet szocialista formáinak szocialista tartalommal történő következetes összehangolását, amelyek bizonyos kiforratlanságot eredményeztek.

Betegsége miatt nem vehetett részt az ülésszakon *Emil Tersen* egyetemi tanár, a Francia Kommunista Párt történelmi bizottságának tagja. Ezért „*Az antant (főleg Franciaország) és a Magyar Tanácsköztársaság*” c. előadását *Paulette Charbonnel* ismertette. A háborút követően, 1919 tavaszán a szövetséges hatalmak között számos ellentét, nézeteltérés merült fel. Ezeket azonban háttérbe szorította az a félelmük, hogy a forradalom Közép-Európában tovább terjed. Az antant hatalmaknak a Tanácsköztársasággal szemben tanúsított magatartását elemezve elmondotta, hogy Franciaországban a katonai körök azonnali intervenciót sürgettek, míg a polgári hatalom belátta, hogy az adott viszonyok között a katonák mozgósítása igen nehéz feladat. Amikor gazdasági blokádot szerveztek a Tanácsköztársaság ellen, azt remélték, „az inség összetűzéseket fog eredményezni és ez majd alkalmat ad a beavatkozásra”. Az április 16—június 6. közötti idő a közvetett antant beavatkozás korszaka volt: az intervencióval egyidejűleg hagyták, hogy ellenforradalmi kormány elemei jöjjenek létre a megszállt területeken. Utóbbira nézve igen sok érdekes adatot említett fel. A Magyar Vörös Hadsereg katonai sikerei zavart idéztek elő a szövetségesek körében. Ekkor került sor az ismert *Clemenceau-jegyzékre* s a visszavonulásra. Júliusban azonban a szövetségesek ismét katonai beavatkozásra gondoltak: 11-én haditervet kérnek *Foch* marsaltól. Végül megállapította: „A mi dicsőséges Párizsi Kommunünket ugyanaz a sors érte, mint a Magyar Tanácsköztársaságot, ugyanazokkal a gyilkosságokkal, ugyanazokkal a hazugságokkal szennyezték be.”

Március 19-én *Victor Cheresteşiu* olvasta fel a Román Munkáspárt Központi Bizottsága mellett működő Párttörténelmi Intézet előadását: „*A romániai dolgozók szolidaritási akciói a magyar proletárforradalom mellett*”

1919-ben" címmel. Mielőtt előadását megtartotta volna, értékes dokumentumok kópiáit adta át a magyar munkásmozgalom kutatóinak. Majd bevezetőben vázolta a román munkásmozgalom helyzetét, s megállapította, hogy igen jelentős szolidaritási akció bontakozott ki a magyar proletariátus mellett. Ez csak erősödött akkor, amikor a hivatalos körök rágalom özönét zúdították a Tanácsköztársaságra. A Tanácsköztársaság népszerűsítésében élénjártak a kommunisták, akik különösen a katonák között folytattak jelentős agitációt. A katonai és polgári hatóságok rendeleteit idézve megállapította, hogy Erdélyben több helyen fellázadtak a katonák az intervenció ellen, a parasztok nem adtak élelmiszert a hadseregnek, a vasúti munkások pedig sztrájkba léptek. Május 1-e Bukarestben, Jaşiban, Brailán, Nagyszebenben, Petrosényben, Lupényben és egyebütt a Tanácsköztársaság melletti tüntetés napja is volt. Részletesen ismertette a május 19—június 15-e között lezajlott általános vasutassztrájkot, amely „megnehezítette a Tisza-felőli intervencionista front ellátását”. A romániai munkások résztvettek a július 21-i rokonszenv-sztrájkban is. Mindezeket túl Havasalföldről, Moldvából, Erdélyből — a korabeli jelentések, a későbbi bírósági perek aktáinak tanúsága szerint — igen sok román katona csatlakozott a Magyar Vörös Hadsereghez, annak nemzetközi ezredében egy román zászlóalj is szolgált. Rámutatott arra, hogy ezekkel az akciókkal szembehelyezkedett a szocialista párt jobboldali vezetősége, s a szervezők a romániai kommunisták voltak.

L. N. Nyezsinszkij „Az 1919. évi magyar proletárforradalom visszhangja Szovjetországban” címmel tartott előadást. Hangsúlyozta, hogy a szovjet munkásosztályra lelkesítőleg hatott a Tanácsköztársaság győzelme. Az egész országból üdvözetek árasztották el a Forradalmi Kormányzótanácsot. Részletesen foglalkozott az OK(b)P VIII. Kongresszusának, Leninnek üdvözlő távirataival. Idézte az Obuhov-kerületi kommunisták táviratát, akik mint új szövetségest köszöntötték a magyar proletárdiktatúrát. A szovjet sajtó — mondotta — igen részletesen foglalkozott a magyarországi eseményekkel. Korabeli idézetekkel világította meg, milyen nagy jelentősége volt annak, hogy a szovjet munkásosztály már nem érezte egyedül magát az imperializmus ellen folytatott harcában. A két hadsereg egyesülésének lehetősége Szovjet-Oroszországban is nagy visszhangra talált; Szaratovban, Asztrahánban, a podolszki kormányzóságban gyűléseken fejezték ki örömeiket ezzel kapcsolatban. Méltatta azt a hősiességet, amit az egykori magyar hadifoglyok folytattak a szovjet állam megvédéséért a fehérgárdisták ellen. Ugyanakkor elmondotta, hogy a Forradalmi Kormányzótanács felajánlotta, bányamérnököket küld Szovjet-Oroszországba a termelés növelése érdekében. Befejezésül hangsúlyozta, hogy a Tanácsköztársaság leverése után — s ezt a korabeli cikkek, tények felsorolásával illusztrálta — Szovjet-Oroszországban mély együttérzés, segítőkészség nyilatkozott meg a magyar forradalmárok iránt.

Hevesi Gyula „Néhány elgondolás a Tanácsköztársaság gazdasági-politikai sikereinek magyarázatára” c. felszólalásában hangoztatta, hogy a Tanácsköztársaság gazdasági tevékenységét vizsgálva nemcsak hibáiból, de eredményeiből is tanulnunk kell: a rendeletek stílusa példamutató, sokoldalúság és tervszerűség jellemezte a gazdasági szervezés munkáját. Foglalkozott azokkal a tényezőkkel, amelyek elvileg és gyakorlatilag lehetővé tették a Szociális Termelés Népbiztosságának azonnali megszervezését, s ezek között hangsúlyozottan említette a baloldali technikai és adminisztratív értelmiség

munkáját. Kiemelte, hogy rendkívül megbecsülték a szakembereket, s hogy a Tanácsköztársaság idején a szavaknak és a tetteknek olyan egysége volt meg, amelyet csak szocialista rendszer valósíthat meg. A Tanácsköztársaság a gazdasági problémák megoldása során is — mondotta — mindig arra törekedett, hogy adjon és ismét adjon a tömegeknek.

Stella Dimítrova Miteva „Az 1919. évi magyar forradalom visszhangja a bolgár forradalmi mozgalomban” címmel tartott előadást. A tesznyákok pártja, mely szembeszállt a háborúval, s lelkesen fogadta a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, a Rabotniceszki Vesztnik c. lapban, valamint más módon is terjesztette a Magyarországról érkező híreket. Különösen nagy érdeklődéssel kísérték a magyarországi tanácsok, az új forradalmi hatalom szerveinek tevékenységét. A Magyar Tanácsköztársaság példaképpül szolgált a májusban összeült pártkongresszusnak is. Idézte erre vonatkozóan a Gorna Orjahovicáról küldött táviratot: „A bolgár munkásosztály minél előbb le akarja rázni hóhérai igáját, úgy ahogy azt orosz és magyar barátaink tették.” Az ekkor megalakult Bolgár Kommunista Párt mozgósította a bolgár munkásokat: „Követeljétek az ellenforradalmároknak nyújtott segítség azonnali megszüntetését. Egyértelműen jelentsétek ki, hogy a bolgár dolgozó nép egységesen az orosz és a magyar szovjet szocialista köztársaságok oldalán áll.” Az ország különböző helyein tüntetésekre került sor a Tanácsköztársaság mellett. Szólt a Magyarországon élő bolgárok tevékenységéről is, és részletesen ismertette a pártsajtót, amely a Tanácsköztársaság bukása után leleplezte a magyarországi ellenforradalom tevékenységét. Rámutatott arra, milyen tanulságokkal szolgált a magyar proletárdiktatúra a bolgár kommunisták számára.

Michal Dzvonič „A Szlovák Tanácsköztársaság és az önrendelkezési jog” című előadásával szerepelt az ülészakon. Bevezetőben foglalkozott a szlovák burzsoá nemzeti mozgalommal; jellemezte ennek gazdasági-társadalmi tényezőit, s rámutatott arra, hogy a szlovák nép érdekei nem egyeztek meg a szlovák burzsoázia törekvéseivel. A szlovák munkásosztály késői kialakulása — mint mondotta — hátráltatta a szlovák népi mozgalom fejlődését. „A szlovák burzsoázia tehetetlenségét érezve fordul a cseh burzsoáziához azzal a céllal, hogy biztosítsa a szlovák nép feletti uralmát.” 1918 októberében már egységes az a követelés, hogy közös államot alkossanak a cseh nemzettel. „Ezért a Csehszlovák Köztársaság megalakítása nemcsak a cseh, de a szlovák nemzet számára is az önrendelkezési jog megvalósítása volt.” 1919 elején a magyar elnyomó apparátus helyét a csehszlovák kormánysszervek foglalták el, Vavro Šrobár miniszter vezetésével. E szervek működése azonban ellentétes volt a szlovák munkásság és parasztság törekvéseivel. Ezért a burzsoá Csehszlovákia és a proletár Magyarország közötti összeütközés pillanatában a szlovák nép a proletár Magyarország mellé állt, s ez hatással volt a csehszlovák hadseregre is. Megállapította: „Szlovákia területén az intervenció háború folyamán a burzsoázia és a proletariátus közötti osztály-ellentétek átnőnek nyílt összeütközésbe, amelynek célja és részben eredménye volt a hatalom megragadása a proletariátus által”, „a cél az volt, hogy addig folytassák a harcot, amíg az egész Csehszlovák Köztársaság szocialista nem lesz”.

Ezen a délelőttön szólalt fel *V. V. Uraszov*, a Szovjetunióból érkezett veterán-küldöttség tagja, aki az első világháború éveiben hadifogolyként tartózkodott Magyarországon, majd résztvett a Kommunisták Magyar-

országi Pártjának munkájában és a Magyar Vörös Hadsereg harcaiban. *Antonin Janousek*nek, a Szlovák Tanácsköztársaság elhalt vezetőjének felesége arról a munkáról számolt be, amelyet férje, ő maga s a többi kommunista végzett a csehszlovákiai proletárdiktatúra megmentéséért, a Magyar Tanácsköztársaság támogatásáért.

Március 20-án az első előadást *Paulette Charbonnel* tartotta „*A francia munkásosztály és az 1919-es proletárforradalom*” címmel. Előadása, mint maga is mondotta, szorosan kapcsolódik Emil Tersen előadásához. Bevezetőben ismertette a francia társadalom helyzetét, az osztályharc erősödését, a munkásosztály eszméi és szervezeti problémáit az első világháború idején s azt követően. A francia munkássajtó beszámolt a magyarországi forradalmi eseményekről, a Tanácsköztársaság kikiáltásáról, tevékenységéről. A *l'Humanité* cikkeiből több alkalommal idézett azzal kapcsolatban, hogyan igyekeztek — a nem kielégítő tájékozottság ellenére is — megvédeni a Magyar Tanácsköztársaságot a rágalmakkal szemben. „A magyar forradalom okai”, „Kommunizmus Magyarországon”, „A magyarországi szovjet és a szövetségesek politikája” stb. idézte a fontosabb cikkek címeit. Közölték Leninnek és a szovjet vezetőknek a Tanácsköztársaságot üdvözlő írásait, nyilatkozatait. Marcel Cachin 1919 májusában a képviselőházban kijelentette: „Tegnap Magyarország volt az, amely hasonlóan Oroszországhoz, magához ragadta a hatalmat. Holnap már az Oroszországot határoló népek kerülnek sorra.” Majd más alkalommal: „A szó most a szocialista forradalmat illeti.” Május 1-én sztrájkokkal, felvonulásokkal tiltakoztak az intervenció ellen. Igen nagyra értékelte a Magyar Tanácsköztársaság és természetesen az oroszországi proletárforradalom hatását abból a szempontból, hogy „1919-ben újra megtaláltuk az Internacionálé dalát, amely nálunk született”.

Niko Todorov Nikov: „*A Magyarországon élő bolgárok viszonya a Magyar Tanácsköztársasághoz*” című előadásában elmondotta, hogy az ide vonatkozó levéltári anyag igen szegényes, azt sem lehet pontosan megállapítani, ebben az időben hány bolgár élt Magyarországon. Mindenesetre jelentős volt azoknak a száma, akik kertészettel foglalkoztak. Ezek a munkások — gazdáikkal ellentétben — nagy örömmel fogadták a Tanácsköztársaságot, annak intézkedéseit. A „*Cserveno Zname*” (Vörös Zászló) c. lapban felhívás jelent meg az intervenció megindulása után, hogy lépjenek be a Vörös Hadseregbe. A bolgár kertészek és szerb hadifogságból megszökött bolgár katonák nagy számban jelentkeztek vörös katonának. Ismertette a bolgár kommunista csoport, valamint vezetőjének, Nikola Gramovszkinak tevékenységét. A bolgár kolónia életében fontos esemény volt az április 13-i nagygyűlés, amelyen a kertész munkások kérték a kertészet szervezetesítését. Más alkalommal leszögezték: „Az orosz és a magyar proletariátus hősi harcra a mi harcunk is.” A bolgár kommunisták csoportja adta ki a már idézett *Cserveno Zname* c. lapot. A magyarországi bolgárok forradalmi tevékenysége nyugtalanságot váltott ki az anyaországban; a bolgár hadsereg felderítő osztályának jelentései szerint figyelemmel kísérték tevékenységüket. Azok a bolgárok, akik a Tanácsköztársaság bukása után visszatértek Bulgáriába, tevékenyen részt vettek a hazai munkásmozgalomban.

Siklós András, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem docense „*Adalékok a Magyar Tanácsköztársaság historiográfiájához*” címmel tartott előadást. Rövid áttekintést adott a Tanácsköztársaság bukása után megjelent, a munkáshatalmat gyalázó irodalomról, ismertette az 1919 őszén megindított

anyaggyűjtést, majd a Gratz Gusztáv szerkesztésében megjelent kiadványt. Szólt arról, hogyan vált alkalmatlanná a hagyományos történetírói módszer az ellenforradalom számára, amikor a polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság történetéhez nyúlt, hogyan szorította ezt ki egy új, a szellemtörténeti irányzat. Ezzel kapcsolatban foglalkozott Szekfü Gyula Három nemzedék c. munkájával, ismertette és bírálta gondolatmenetét. Kimutatta azokat a különbségeket, amelyek Gratz és Szekfü munkáit jellemzik. Részletesen szólt az októbristák műveiről is, a vitáról, mely köztük és az ellenforradalmi történetírás között kialakult. Hangsúlyozta, hogy az ellenforradalmi történetírás elferdítette, meghamisította a Magyar Tanácsköztársaság történetét, amennyiben tényeivel foglalkozott; koncepciójának alapja az a tétel volt, amely a polgári demokratikus forradalmat és a Magyar Tanácsköztársaságot tette felelőssé az első világháborúban elszenvedett vereségért és annak következményeiért. Rávilágított arra is, hogy csak a kommunista, marxista művek azok, amelyek az 1918/19-es forradalmak valóságos történetének bemutatására törekszenek.

A távollevő *Siegfried Höppner*nek, a berlini Humboldt egyetem docensének „*A Németországi Független Szociáldemokrata Párt forradalmi munkás tagjainak állásfoglalása a Magyar Tanácsköztársaság mellett*” c. előadását Walter Klawns olvasta fel. Ez a párt ekkor már tömegpárt volt; vezetői (Haase, Crispian, Hilferding, Kautsky és mások) azonban látszat-forradalmi politikát folytattak. Lapjuk, a *Freiheit*, hírt adott ugyan a Tanácsköztársaság minden fontos eseményéről, de távol állt attól, hogy rokonszenvmegmozdulásokra biztassa a német munkásságot. A párton belül a baloldal azonban ekkor már meglehetősen erős volt, néhány lapot kezében tartott (*Volksblatt*, *Hamburger Volkszeitung* stb.). Az egyik lap megállapította: „Reméljük, hogy ez a forradalom az antantimperializmus végét jelenti és meggyorsítja a világforradalmat.” A baloldal, a német munkások lelkesedésével fogadták a Tanácsköztársaság hírért. Gyűléseket tartottak, sztrájkok robbantak ki. A Ruhr-vidéki általános sztrájkot a Tanácsköztársaság hatásával magyarázták. A hamburgiak egyik gyűlésén Thälmann is felszólalt, majd üdvözlötlet küldtek a magyar munkásoknak. „A párt vezetői azonban — mint mondotta — csak félig értették meg a magyar forradalom tapasztalatait.” A továbbiakban igen sok adatot hozott fel Németország különböző vidékeiről a német munkások szolidaritási mozgalmára. A Tanácsköztársaság bukása után megindult viták — mint mondotta — jelentékenyen hozzájárultak a párton belül a centristák elszigetelődéséhez.

Március 21-én délelőtt került sor a tudományos ülészak záróülésére. Ez alkalommal *Henryk Malinowski* tartotta meg előadását „*A lengyel és a magyar munkásmozgalom néhány közös forradalmi hagyományáról*”. A Magyar Tanácsköztársaság hatására kibontakozott lengyel szolidaritási akciókat abba a történelmi kapcsolatba ágyazta be, amely a lengyel és a magyar népet már évszázadokkal korábban, s a későbbi évtizedekben is összefűzte. Elmondotta, hogy lengyelek és magyarok egy ezredben harcoltak már Oroszországban is az intervenció ellen, majd amikor a Tanácsköztársaságot is intervenciócsapatok támadták meg, lengyel katonák is küzdöttek védelméért. Ennek az egységnek parancsnoka, Franciszek Gawliński hősi halált halt a fronton. Hangsúlyozta, hogy a lengyel munkások és katonák rokonszenvmozgalmát mind Magyarországon, mind Lengyelországban a kommunisták szervezték. Rámutatott arra, hogy a Lengyel Kommunista Párt felhasználta

munkájában a Tanácsköztársaság tapasztalatait. Amikor a magyar proletárdiktatúrát leverték, a lengyel munkások felháborodva tiltakoztak a fehérterror ellen, s a későbbi években is következetesen szót emeltek a magyar kommunisták üldözése ellen.

A továbbiakban többen felszólaltak a hazánkba érkezett külföldi veteránok közül is. Így *Edmond Semil* (Lengyelország) elmondta, hogy a Tanácsköztársaság idején Budapesten tartózkodott, résztvett a lengyel kommunisták lapjának, a *Czerwona Gazetának* szerkesztésében és a lengyel kommunisták egyéb megmozdulásaiban.

Dr. Basil Spíru professzor, a lipcei Marx Károly egyetemen az európai népi demokratikus országok Történelmi Intézetének igazgatója (Német Demokratikus Köztársaság) a Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg katonája volt. Résztvett az északi hadjáratban, a miskolci csatában s ezzel kapcsolatos élményeit elevenítette fel. *Gheorghe Timofi* kolozsvári vasúti munkás nemcsak a saját, de a román küldöttség több tagjának tevékenységét ismertette, különösen hangsúlyozva, hogyan álltak a Tanácsköztársaság mellé a romániai katonák. *Anton Gábor* (Ausztria) 1919-ben tagja volt a Frontmögötti Rendkívüli Bizottságnak, amelyet akkoriban a Lenin-fiúk csoportjának neveztek, s az ellenforradalom elleni harcra szóló emlékeit elevenítette fel.

Ezt követően *Kálmán Endre* ismertette a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára beküldött történelmi pályázatok elbírálásának eredményeit és kiosztotta a pályadíjakat. Jutalomban és dicséretben részesítettek igen sok pályaművet, köztük általános és középiskolás diákok dolgozatát is.

A tudományos ülészak külföldi vendégei nevében *Czjang Csun-fan* méltatta a tanácskozás jelentőségét s mondott köszönetet a rendező intézményeknek.

Végül *Nemes Dezső* zárszava foglalta össze a hatnapos ülészak eredményeit, kiemelve, hogy a történészek ünnepsége szervesen illeszkedett az országos megemlékezések sorába, s azt a nemzetköziség szelleme hatotta át. A külföldi vendégek előadásai nagymértékben hozzájárultak a Tanácsköztársaság történetének sokoldalú feldolgozásához. Rámutatott arra, hogy a történészeknek a továbbiakban többet kell foglalkozniuk a régi harcosok visszaemlékezéseivel is. Végül hangsúlyozta, hogy az első magyar proletárdiktatúra történetének feldolgozásában a magyar és nem magyar történészeknek együtt kell működniök.

L. Nagy Zsuzsa